

УДК 61(07):34(477)

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА “МЕДИЧНЕ ПРАВО” ЯК НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ЛІКАРЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

Л. Я. Ковальчук, А. Д. Беденюк, М. В. Чорненський

ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського”

THE DISCIPLINE “MEDICAL LAW” AS AN INTEGRAL PART OF DOCTORS’ TRAINING NOWADAYS IN UKRAINE

L. Ya. Kovalchuk, A. D. Bedeniuk, M. V. Chornenkyi

SHEI “Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky”

Стаття розкриває основні проблеми становлення в Україні медичного права як навчальної дисципліни.

This article focuses on the most important problems of the establishment of the medical law as an academic discipline in Ukraine.

Вступ. На початку 3 тисячоліття Україна перебуває на шляху активних політичних, правових, соціальних, економічних перетворень. У системі глобальних реформ, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, кардинально змінюється підхід до функціонування системи охорони здоров’я та надання медичних послуг. У даний час в Україні відбувається синтез специфічних вітчизняних принципів функціонування медичної галузі та прийнятих світових стандартів. На шляху інтеграції України в єдиний світовий політичний, економічний, соціальний простір існує чимало суперечностей між цими кардинально протилежними за своїми принциповими основоположними позиціями системами.

У зв’язку із цим виникає безліч дискусій щодо способів вирішення тих чи інших проблем галузі медицини, серед яких проблеми страхової медицини, медичної етики, деонтології та біоетики, прав і обов’язків пацієнтів та медичного персоналу, інформування пацієнтів про результати обстеження, діагноз, тактику лікування та прогноз захворювання, лікарської таємниці, відповідальності медичних працівників за професійні правопорушення та дефектів надання медичної допомоги, донорства та трансплантології, проведення медичних експериментів, ятрогенної патології, примусового надання медичної допомоги, регулювання репродуктивних технологій.

На даний час прийнято чимало нормативно-правових актів, що певним чином регулюють вказані відносини та спрямовані на вирішення цих проблем. Серед них норми ратифікованих Верховною Радою

України міжнародних договорів, Конституції України, Законів України, Постанов Кабінету Міністрів України, накази міністерств, відомств та інших органів виконавчої влади. Вже сформувалася нова галузь права в Україні – медичне право – з усіма своїми ознаками галузі права. Чітко окреслені специфічні суспільні відносини (предмет), що регулюються медичним правом, та способи їх правового регулювання (методи). І це не дивно, оскільки в системі права будь-якої цивілізованої держави медичне право як специфічний міжгалузевий правовий інститут, котрий об’єднує однорідні норми різних галузей права, посідає особливе місце [1]. Чимало науковців у галузі права в Україні приділяють увагу саме медичним відносинам та медичній діяльності, що сприяє розвитку медичного права як науки.

Одночасно із розвитком медичного права як галузі права в Україні постає питання необхідності впровадження медичного права як навчальної дисципліни в процесі підготовки як сучасного правознавця, так і лікаря.

Основна частина. Перед медичною та юридичною громадськістю постає чимало проблемних питань щодо розвитку медичного права не лише як галузі права і науки, а й при реалізації вивчення студентами медичного та юридичного профілю медичного права як навчальної дисципліни.

Слід усвідомити той факт, що саме законодавство України не зовсім встигає за реаліями розвитку системи охорони здоров’я, що, імовірно, пов’язано із складними політичними, економічними та соціальними умовами та спрямованими в іншу сторону пріори-

татами діячів влади. Норми, що регулюють медичні відносини не кодифіковані, не систематизовані, розкидані по різних нормативно-правових актах, що значно ускладнює їх практичне застосування в медичній діяльності, їх вивчення медичним персоналом. Часто замість того, щоб вирішити та врегулювати відносини, норми, в першу чергу процесуальні, ускладнюють процедуру надання медичних послуг. Це ставить перед законодавцем питання створення єдиного кодифікованого акта – Медичного кодексу України.

В Україні існує чимало серйозних проблем із реалізацією політики охорони здоров'я, що пов'язано перш за все із невизначеністю напрямів розвитку системи охорони здоров'я, відсутністю єдиної, затвердженої на законодавчому рівні програми чи концепції розвитку системи охорони здоров'я, що призводить до незавершеності її реформування [2].

Одночасно в загальнодержавному масштабі в Україні можна спостерігати кризу всіх суспільних відносин, що в правовій сфері проявляється кризою правової культури загалом та правової свідомості зокрема, процесами девальвації права, масовою неповагою до права, зневажливим ставленням до законодавства та правових норм. Разом з тим, ми бачимо необгрунтоване розширення сфер правового регулювання, правову регламентацію всього, що спричиняє правову зарегульованість поведінки особи, веде до появи пасивності, страху, правового нігілізму, котрий знецінює право загалом. У правовій системі постійно з'являються такі правові норми, котрі взаємно виключають одна одну, спричиняють виникнення численних суперечностей. Все це породжує правовий хаос, в якому часто складно розібратися навіть фахівцям-правникам, і внаслідок цього призводить до недостатньої правової захищеності особи, в тому числі медичного працівника та пацієнта [3].

У медичній практиці нерідко як пацієнти, так і медичний персонал не лише забувають, а й навіть не знають чи не усвідомлюють не тільки свої права, а й обов'язки. Як показує практика, дуже часто пацієнти забувають про справжні функції лікувально-профілактичних закладів, плутають їх із санаторно-курортними закладами, внаслідок чого не справджуються їхні сподівання. До цього слід додати незадовільне матеріальне забезпечення лікувальних закладів апаратурою, обладнанням, медикаментами. Все це, а також досить часте неадекватне сприйняття як пацієнтом, так і його близькими негативних результатів лікування, призводять до незадоволення пацієнтів якістю надання медичних послуг та їх реакцією у вигляді скарг до контролюючих органів.

Все це поєднується, з однієї сторони, із підвищенням правової свідомості пацієнтів та появою когорти спеціалістів із правознавства, що спеціалізуються на медичних відносинах, а з іншої – незначною спроможністю лікувальних закладів та медичних асоціацій на захист медичного працівника, в першу чергу – практичного лікаря, а також активізацією в останні роки роботи цілої низки контролюючих та наглядових органів, що забезпечують контроль за якістю надання медичної допомоги.

На даний час викладання медичного права здійснюється в системі як юридичних, так і медичних навчальних закладів. І це логічно, оскільки така навчальна дисципліна органічно вбудовується в структуру як юридичної, так і медичної освіти. Студенти юридичних факультетів засвоюють норми медичного права в складі інших навчальних дисциплін, відповідно як норми цивільного, кримінального, адміністративного, конституційного права тощо. Лише в останні роки юридична освіта почала сприймати медичне право як самостійну навчальну дисципліну.

Молоді лікарі, котрі закінчують вищі медичні навчальні заклади, отримують певні знання із галузі медичного права, вивчаючи загальні правові дисципліни, організацію охорони здоров'я та судову медицину, курси з медичної етики, деонтології та біоетики. Проте враховуючи сучасні реалії функціонування медичної галузі, такі поверхневі та несистематизовані знання з медичного права для практичного лікаря є вкрай недостатніми. Реалії сьогодення демонструють, що лікар, котрий не знає своїх прав та обов'язків, і межі, за якою настає відповідальність, не може бути допущеним до професійної практики. Лікар, котрий ще впродовж навчання у вищому медичному навчальному закладі не опанував правових норм, що регулюють відносини в медичній діяльності, є беззахисним перед законом.

Висвітлення окремих проблем медичного права сьогодні здійснюється на організаційних та судово-медичних кафедрах медичних факультетів. Проте сьогодні, в період стрімкого розвитку законодавства в галузі охорони здоров'я та формування медичного права як окремої галузі права, це зовсім не відповідає вимогам часу. Зараз створенню на медичних факультетах окремих кафедр медичного права немає альтернативи, оскільки лише такий варіант дозволяє реалізувати на необхідному рівні викладання навчальної дисципліни та забезпечити вивчення студентами медичних факультетів всіх актуальних питань правового регулювання відносин у сфері медичної діяльності [4].

Суттєвим стримуючим фактором розвитку медичного права як навчальної дисципліни є невелика кількість фахівців з юридичного забезпечення медичної діяльності. В ідеалі викладання медичного права повинно здійснюватися спеціалістами із двома вищими освітами – медичною та юридичною [4].

Незважаючи на численні труднощі поступово здійснюються певні кроки по впровадженню в практику вивчення медичного права. Перша в Україні кафедра медичного права створена на базі Національного університету імені О. О. Богомольця. На рівні МОЗ України в розробці перебувають науководослідні проекти “Створення концепції розвитку галузі медичного права в Україні” спільно з Інститутом держави і права імені В. М. Корецького та “Систематизація законодавства України у сфері охорони здоров’я” спільно з ДУ “Український інститут стратегічних досліджень” [5].

Пункт 17 розділу I заходів щодо виконання Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року № 14, передбачає забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців з організації та управління охороною здоров’я шляхом створення факультетів медичного менеджменту та маркетингу з відповідними кафедрами – менеджменту, маркетингу та економіки, психології, медичного права, соціології, а також кафедрами соціальної медицини, організації охорони здоров’я, приведення мережі закладів медичної та фармацевтичної освіти (з урахуванням широкої практики організації навчання за контрактом) до реальних потреб України в медичних кадрах [6].

19 – 21 травня 2011 р. відбулася V Всеукраїнська науково-практична конференція з медичного права “Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров’я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення)” за уча-

стю Міністерства охорони здоров’я України, Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров’я, Міністерства юстиції України, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників вищих навчальних закладів України та громадських організацій, де обговорено актуальні питання становлення медичного права в Україні [5].

Міністерством охорони здоров’я України затверджена Типова навчальна програма з навчальної дисципліни “Медичне право” для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. За своїм внутрішнім змістом медичне право як навчальна дисципліна повинна включати загальну та особливу частини. Загальна частина присвячена загальним нормам медичного права, що регулюють відносини у всіх інститутах та підгалузях медичного права, зокрема організацію охорони здоров’я населення, правовий статус людини, пацієнта та медичного працівника в системі охорони здоров’я тощо. Особлива частина розкриває зміст норм, що регулюють відносини в певній сфері медичної діяльності, наприклад, юридичну кваліфікацію дефектів надання медичної допомоги, юридичні аспекти надання платних медичних послуг, психіатричної допомоги, планування сім’ї, регулювання репродуктивних технологій та ін [4].

Висновок. Зважаючи на вищевикладене, з метою систематизації та забезпечення достатніх знань юридичних норм, що регулюють медичні відносини, молодими спеціалістами, котрі закінчують вищі медичні навчальні заклади, підвищення їхньої правової культури та свідомості вкрай необхідним сьогодні є вивчення курсу “Медичне право” у вищих медичних навчальних закладах. Необхідно сприяти розвитку кафедр медичного права на медичних факультетах, підготовці відповідних фахівців у цій галузі, розвивати наукову та навчально-методичну роботу з проблематики медичного права.

Література

1. Федорчук Є. Медичне право як навчальна дисципліна в світлі Болонської системи / Є. Федорчук, Н. Козань, С. Федорчук // Медичне право. – 2008. – № 1. – С. 74–78.
2. Гладун З. Україна та охорона здоров’я населення : питання формування і реалізації державної політики / З. Гладун // Медичне право. – 2009. – Т. 4, № 2. – С. 7–18.
3. Радиш Я. Правова культура медичних працівників як чинник стабілізації державного управління системою охорони здоров’я України / Я. Радиш, Н. Мезенцева // Медичне право. – 2009. – Т. 4, № 1. – С. 40–46.
4. Стеценко С. Г. Медичне право України / С. Г. Стеценко,

В. Ю. Стеценко, І. Я. Сенюта. – Київ : Правова єдність, 2008. – 508 с.

5. Резолюція учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України : законодавче забезпечення царини охорони здоров’я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення)” (19–21 травня 2011 р., м. Одеса). – Одеса, 2011. – 4 с.

6. Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 14 від 10 січня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 9. – С. 30.